

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
Кафедра української філології та загального мовознавства

СЛОБОЖАНСЬКА БЕСЕДА – 7

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

(6 листопада 2013 р., м. Луганськ)

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013

УДК 811.161.2(063)
ББК 81.2Укр
С48

Рецензенти:

- Горошкіна О. М.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.
- Ігнатська С. Є.** – кандидат філологічних наук, професор Інституту гуманітарних проблем ДВНЗ „Національний гірничий університет”.

С 48 **Слобожанська бесіда – 7.** У мові-любві Тарасове слово : зб. ст. : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (6 листоп. 2013 р., м. Луганськ) / за ред. проф. К. Д. Глуховцевої. – Вип. VII. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 280 с.

Цей збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Слобожанська бесіда – 7”, на якій відбувся обмін результатами наукових досліджень та досвідом вивчення Шевченкової мови, висвітлення образу Великого Кобзаря в українській художній літературі, зокрема у творчості письменників Луганщини, збереження та фіксація інформації, записаної від інформантів старшого покоління, а також розгляд актуальних проблем вітчизняного й зарубіжного мовознавства у світлі відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

Видання прислужиться науковцям, учителям, студентам, учням шкіл усіх типів, абітурієнтам, широкому колу читачів.

УДК 811.161.2(063)
ББК 81.2Укр

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 4 від 29 листопада 2013 р.)*

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013

З М І С Т

**ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СЛОБОЖАНЩИНА.
ВЕЛИКИЙ КОБЗАР У РОЗПОВІДЯХ І СПОГАДАХ.
ШЕВЧЕНКО І НАРОДНЕ СЛОВО**

Глуховцева К. Д. Мовна практика Тараса Шевченка і напрями формування загальнонаціональних норм української мови.....	9
Авдійчук К. Постать Шевченка в спогадах моєї бабусі.....	18
Биковська К. „Кобзар” Тараса Шевченка у нашому домі.....	20
Вакуленко Х. Невмируще слово Шевченка.....	22
Глуховцева І. Я. Де живуть земляки Кобзарєвої Катерини?..	25
Дзюба К. У спадок дітям.....	26
Зенкова В. Творчість Тараса Шевченка (на матеріалі спогадів родини Бондарєвих).....	28
Ллюшина К. О. Кобзар та народне слово.....	30
Каторгіна Д. Тарас Шевченко устами своїх послідовників...	32
Клименко Т. Мовний портрет Великого Кобзаря в розповідях його сучасників.....	34
Колеснік О. „Кобзарик” Тараса Шевченка в розповідях та спогадах наших земляків.....	37
Ляшова М. Спогади про Тараса Шевченка.....	39
Малахова Н. Ім’я Великого Кобзаря в культурній спадщині України та світу.....	41
Марунєвич Я. Шевченкове ім’я на Сватівщині.....	44
Неживий О. І. Тарас Шевченко і Луганщина.....	45
Онуфрійчук В. Українські митці про Тараса Шевченка.....	49
Орлова А. Чи бути пам’ятнику Шевченку в Стаханові?.....	51
Пінчук Т. С. Сила Шевченкового слова.....	56
Почтарєнко Ю. Шевченкові думки переживуть віки.....	58
Спірідонова А. В. Тарас Шевченко в житті й творчості Бориса Грінченка.....	61
Страмцова О. Шевченкові думки переживуть віки.....	65
Тодуряк Л. Ім’я Великого Кобзаря на карті Донбасу.....	67

От
творча
становле
вагомою

1. I
Сталкер,

ОСОБ
Як
його мов
доповне
Київські
внутріш
народно
інших д
побутов
позначає
(типу в
соломля
замість
новозак
Параши
слава!!!

У
Катери
нехай л
Тойді з
мою Ма
У
окремі
Зокрем
[и]: лед

Гіпербола у творах Шевченка має в своїй основі ознаки кількості: „Ріками сльози розлили, А кров морями” („Мені здається, я не знаю...”), розміру. „Стоїть в селі Суботів На горі високій Домовина України, Широка, глибока” („Великий льох”) [1, с. 233], характеру дії: „Сміляниця кров'ю підпливає” („Гайдамаки”) тощо [1, с. 53].

Т. Шевченко широко використовує тавтологічні й синонімічні звороти народнопоетичного та народнорозмовного характеру. До тавтології вдається поет з метою посилення певних якостей, властивостей, станів, підкреслення незвичайності чого-небудь: „Думав сам себе зарізати... І зарізає би, та Диво, Диво дивне сталося” („Варнак”).

Народнорозмовна основа мови Т. Шевченка постає досить виразно на всіх рівнях: лексичному, фонетичному, морфологічному і синтаксичному.

У своїх творах Шевченко дуже мало використовує побутову й сільськогосподарську лексику. Ті самі слова, що все-таки ввійшли в лексикон Шевченкових творів, у більшості випадків не мають прямих номінативних функцій. Найчастіше назви із сфери сільського господарства вжито у складі порівнянь: *Залилась дрібними, як горох, сльозами; Ростуть, як капуста на городі; Розвіяла, мов ту полову; Збиралися кардинали, Гладкі та червоні, Мов бугаї в загороді; Заснули, мов свиня в калюжі; І вороги нові Розкрадають, як овець, нас І женуть!..*

Шевченко у своїх творах використовує народнорозмовний і фольклорний синтаксис. Ці два поняття об'єднує ситуативна нерозчленованість:

*Ой вийду я на улицю, аже улиця тісна,
Сидить моя женишина гордая та тишина.*

Проте, на відміну від народнорозмовного, у фольклорному синтаксисі є свої специфічні фігури, які Т. Шевченко використовує повністю. Одна з них – це дієприслівники, які завершують собою зворот, пор.: *Ой заржи, заржи, вороний коню, під круту гору йдучи – Заговорили щось погане За гробом люди йдучи* [3, с. 185], або вживання

сполучника *та* не в значенні приєднувального, а як такого, що єднає два й більше присудки: *Наберу я хмелю повну жменю Та посію над водою* [3, с. 179].

Отже, слово-образ, слово-символ Тараса Шевченка приваблює, спонукає до мислення, виховує дух, бо мова народна – вираз народної душі, народного світогляду. Через пізнання свого народу, через усвідомлення себе його часточкою ми зовсім інакше ставимося й до рідного слова – з любов'ю і повагою.

Література

1. Дзига О. До питання про джерела архаїзмів у мові творів Тараса Шевченка / О. Дзига // Укр. мова і л-ра в шк. – 1961. – № 5.
2. Русанівський В. Из Уманщини і з усієї України (народнорозмовне джерело мови Т. Шевченка) / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1999. – № 23. – С. 3.
3. Свенціцький І. С. Нариси про мову пам'яток староруського письменства XI віку / І. С. Свенціцький // Учен. зап. Львов. гос. ун-та. – 1948. – Т. 7.

Дарина Пуха

(ДВНЗ „Національний гірничий університет”)

ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Протягом тривалого часу прозова спадщина Т. Шевченка як об'єкт наукового дослідження залишалася другорядною. Завданням шевченкознавства на сучасному етапі є розгляд емоційно-експресивних фразеологізмів та їхніх особливостей. Фразеологізми становлять важливий сегмент прозової спадщини письменника. Він відображає світоглядні позиції митця й набуває екзистенційних рис.

Нами виявлено, що основний фонд фразеологізмів, досліджуваних у творах, становлять загальнономовні одиниці, які фіксуються і тлумачними, і фразеологічними словниками української мови, напр.: *Куриць фиміам* – надмірно звеличувати, улесливо вихвалити когось: „*И часто случается, что истинному и самому восторженному поклоннику красоты*

Отя
творча с
становлен
вагомою

1. I
Сталкер,

ОСОБ

Як
його мов
доповнен
Київській
внутрішн
народног
інших д
побутов
позначає
(типу в
соломля,
замість
новозак
Парашу
слава!!!

У
Катери
нехай л
Тойді з
мою Мс
У
окремі
Зокрем
[и]: лед

выпадает на долю такой нравственный безобразный идол, что только дым кухонного очага ему в пору, а он, простота, курит перед ним чистейший фимиам" [2, с. 227]; **Падать ниц** – падати на коліна; кланятися: „Зато бывают и в природе такие чудные явления, перед которыми поэт-художник падает ниц и только благодарит творца за сладкие, душу чарующие мгновения" [2, с. 35]; **Турусы на колесах** – нісенітна балаканина, безглузда брехня: „И когда стали они удивляться, что так скоро все случилось, то она понесла им такие турусы на колесах, что те слушали да только ахали" [1, с. 189].

У процесі функціонування деякі фразеологізми різною мірою видозмінюються, що сприяє оновленню образності та підвищенню експресивності. Видозміна фразеологізмів – активно діючий художньо-естетичний засіб, напр.: **Бельмо на глазу** – перешкода: „Ну, да черт с ними и с деньгами, пускай их куда хочет деваает, лишь бы мне эту потаскушку с рук сбить. А то она у меня как бельмо на глазу..." [1, с. 205].

Широко вживає Тарас Шевченко фразеологічні єдності, напр.: **В сердце молотком ударило** – збентежитися, захвилюватися: „Когда мы проезжали около дормеза, я заглянул в окно, и передо мной мелькнула необыкновенно прекрасная женская головка, повитая чем-то черным. У меня как будто бы молотком ударило в сердце, и я уже до самой станции ничего не видел, кроме очаровательной головки..." [2, с. 254]; **Влюбиться по уши** – сильно полюбити когось: „Второе, что я вычитал из нескладного письма моего возлюбленного художника, – это то, что он, сердечный, сам того не замечая, влюбился по уши в свою хорошенькую вертящую ученицу" [2, с. 227]; **Гора с плеч свалилась** – стало легше: „В двадцать первый раз я решился позвонить, и Лукьян, выглянувши в окно, сказал: „Их нет дома. И у меня как гора с плеч свалилась" [2, с. 163]; **Излить слезами** – розповісти, плакати: „...это и тени не выскажет того восторженно-сладкого чувства благодарности, которым переполнено мое сердце и которое я могу излить только слезами при личном моем свидании с нею" [3, с. 80].

Усна народна творчість здавна була тим джерелом, з якого Т. Шевченко черпав свою наснагу, а також є втіленням його поглядів, ідеалів та прагнень. У своїх прозових творах він активно вживає прислів'я, приказки, крилаті вислови, напр.: **Как агнец на заклянии** – змиритися з чимось: „Ну что, если, боже чего сохрани, опять туда? Погиб я, – подумал он и следовал за басом, как агнец на закляние" [2, с. 46]; **Нашему брату нераскольникову воды напиться не дадут** (про в'язнів): „Так как путешествие мне предстояло, может быть, и теперь еще предстоит по серебряным берегам Урала, где благочестивые уральцы, а особенно уралки, нашему брату нераскольникову воды напиться не дадут, то я и заготовил для трудного пути сей необходимый копченый продукт" [2, с. 62]; **Погода к осени дождливей, а люди к старости болтливей**: „Я наделел вам своей болтовней, но как быть? погода к осени дождливей, а люди к старости болтливей. А я уже седой и лысый становлюсь" [2, с. 342]; **Почта, как и время, не останавливаются ни для нашей грусти, ни для нашей радости**: „Хотелось бы долго, вечно беседовать с вами, единая сестра моя! Но что делать? Почта, как и время, не останавливаются ни для нашей грусти, ни для нашей радости. Адрес мой прежний: К. И. Герну. Т. Шевченко" [3, с. 278].

Отже, фразеологічні засоби мови є тим багатим матеріалом, який не втрачає своєї актуальності. Пояснюємо це високим ступенем концентрації у фразеологічних одиницях народного світогляду, ментальності народу. Вони, як жодна з одиниць національної мови, проникають у глибини народної психіки й завдяки цьому є виразниками культурологічної системи конкретного народу.

Література

1. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Г. Шевченко. – К. : Наук. думка, 1990. – Т. 3. – 400 с.
2. Шевченко Т. Г. Твори в 5 т. / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1978. – Т. 4. – 416 с.
3. Шевченко Т. Г. Твори в 5 т. / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1979. – Т. 5. – 568 с.